

RUȘII-LIPOVENI DIN ROMÂNIA

LIPOVENIAN-RUSSLANS FROM ROMANIA

Ilie DANILOV,

lector universitar, doctor

Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași

Les Russes lipovains de Roumanie représentent une communauté ethnique d'origine russe. La réforme du culte orthodoxe, accomplie en Russie entre 1652 et 1658 par le patriarche Nikon et confirmée par le Grand Synode Orthodoxe de Moscou en 1667 conduit vers la division de l'Eglise Orthodoxe Russe en deux fractions: les nikonien (adeptes et promoteurs des modifications du rite religieux) et les vieux-croyants, les fidèles adeptes du vieux rite orthodoxe.

Pour se mettre à l'abri contre les actions fratricides de l'armée du tsar et pour pouvoir pratiquer librement la religion de leurs ancêtres, un grand nombre de vieux-croyants s'est réfugiés hors frontières de la Russie. Pendant les dernières décennies du XVII-e siècle et au début du siècle suivant, ils ont fondé de puissantes colonies en Pologne, Prusse, l'Empire Ottoman et dans les Principautés Roumaines.

Le nom de lipovains (initialement, philippovains) donné aux Russes qui se sont établis sur le territoire des provinces historiques roumaines à partir de la moitié du XVII-e siècle, vient du nom d'un certain moine Philippe, l'initiateur et le dirigeant de l'exode des vieux-croyants vers la Bessarabie, Bucovine et Dobroudja.

La langue des Russes lipovains est représentée par des dialectes russes, séparés de leur tronc – la langue russe – et contaminés d'une couche considérable de mots d'origine alloglotte: turco-tatars, allemands, polonais et surtout roumains.

Les coutumes et les traditions des Russes lipovains de Roumanie représentent une trace vivante, pas du tout négligeable, de la vieille culture russe, si on tient compte du fait qu'il est très difficile de trouver aujourd'hui les "traces" de cette culture sur le territoire de la Russie.

Le centre spirituel des vieux-croyants du monde entier se trouve en Roumanie, à Braïla. Les communautés de vieux-croyants d'Alaska, Oregon, Canada, Australie, ont des prêtres formés dans les églises roumaines.

Rușii lipoveni din România reprezintă o populație etnică de origine rusă. Reforma cultului ortodox înfăptuită în Rusia în perioada 1652-1658 de către patriarhul Nikon și confirmată de Marele Sinod Ortodox de la Moscova din anul 1667 a dus la scindarea (raskolul) Bisericii Ortodoxe Ruse în două facțiuni: **nikonienii** - adepții și promotorii modificărilor de rit făcute de Nikon - și **credincioșii de rit vechi (starovery sau staroobredtsy)** - apărătorii ve-

chiului rit ortodox rusesc moștenit încă din vremea creștinării oficiale a poporului rus, înfăptuită de marele cneaz al Rusiei Kievene - **Vladimir cel Mare** (980-1015).

Susținuți de autoritatea politică și ecleziastică, prin participarea directă a aparatului de represiune al statului țarist, în special al armatei, nikonienii au pornit o prigoană sălbatică asupra tuturor adepților ritului vechi, prigoană ce avea să fie legalizată prin celebrul decret al reginei

Sofia din anul 1685 cu urmări dezasastroase pentru întreaga Rusie. Spre a se pune la adăpost de acțiunile fratricide ale trupelor țariste și pentru a-și putea practica nestingheriți cultul strămoșesc, mulți dintre staroveri s-au refugiat peste granițele Rusiei, întemeind, în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea și la începutul celui următor, colonii puternice atât din punct de vedere economic, cât și, mai ales, spiritual în Polonia, Prusia, Imperiul Otoman și Țările Române.

Plecarea strămoșilor rușilor lipoveni din Rusia a fost determinată de tratamentul sălbatic la care erau supuși de către autoritățile țariste credincioșii de rit vechi. Cele mai frecvente măsuri împotriva lor erau: “tăierea limbii, a mâinilor, a nasului și a urechilor, exilarea pe vecie în Siberia”¹. “Temnițele și mănăstirile, scrie Mihai Marinescu, erau pline de rascolnici”².

Denumirea de *lipoveni* (inițial, *filipoveni*) au primit-o acei ruși de rit vechi care s-au stabilit pe teritoriul provinciilor istorice românești începând cu mijlocul secolului al XVII-lea de la numele unui oarecare călugăr Filip, inițiatorul și conducătorul exodului staroverilor către Basarabia, Bucovina și Dobrogea. Acest etnonim nu are nimic în comun cu “lipa” (“tei” în limba rusă), așa cum susțin (în mod eronat, evident) unii autori³.

Primele atestări documentare ale prezenței lipovenilor în Țările Române, în special în Moldova, datează din anii 1720-1730. Religia este cea care îi individualizează pe rușii lipoveni; datorită ei, lipovenii și-au păstrat identitatea etnică și culturală. Biserica a fost factorul cel mai de seamă, care i-a polarizat și i-a ajutat să supraviețuiască peste secole.

Caracteristic pentru rușii lipoveni este semnul crucii la care apelează în permanență: “Te-ai sculat, faci cruce, te-ai spălat, faci cruce, ai de gând să duci paharul la gură, faci cruce, ai de gând să mănânci, la fel; ieși din casă, faci cruce, intri în casă, idem...”⁴

Un număr mare de ruși de rit vechi s-au așezat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în Dobrogea, aflată pe atunci în componența Imperiului Otoman. Aceștia erau **cazaci** de pe Don proveniți din armata atamanului **Ignat Nekrasov**, un redutabil adversar al lui Petru cel Mare, participant la marea răscoală căzăcească din 1707-1708 condusă de atamanul Kondrat Bulavin. Venind din Kuban, unde se retraseră inițial, după înfrângerea răscoalei, cazacii lui Nekrasov s-au așezat, cu învoirea autorităților turcești, în Dobrogea, formând aici importante comunități, mai ales pe malul Dunării, în Delta Dunării și pe țărmul lacului Razelm, pe care ei îl numesc Razin în memoria marelui conducător cazac din secolul al XVII-lea **Stepan Timofeevici Razin**.

¹ Sevastian Fenoghen, *Sarichioi. Pagini de istorie*, Editura Kriterion, București, 1998, p.111.

² Mihai Marinescu, *Lirica orală la lipoveni*, teză de doctorat, București, 1976, p.4.

³ Cf. Filip Ipatiov, *Rușii lipoveni din România*, Presa Universitară Clujeană, 2001; Feodor Chirilă, *Russkij jazyk i*

russkaja kultura, Editura Didactică și Pedagogică, București 1999 ș.a.

⁴ Filip Ipatiov, *Rușii lipoveni din România*, Presa Universitară Clujeană, 2001.

Rușii lipoveni fac parte din diaspora rușilor ortodocși de rit vechi (*staroveri*) de peste 10 milioane, dintre care cca 8 milioane trăiesc în Rusia, iar restul sunt răspândiți în diferite țări ale lumii: Ucraina, Belarusia, Republica Moldova, Țările Baltice, Polonia, Finlanda, Franța, Bulgaria, Canada, S.U.A., America Latină, Australia etc. Dintre rușii ortodocși de rit vechi care locuiesc în afara granițelor Rusiei, cel mai numeros grup (de peste 100.000 de persoane) este stabilit pe actualul teritoriu al României.

Limba rușilor lipoveni o reprezintă graiurile ruse lipovenești, desprinse de trunchiul lor - limba rusă - cu aproape trei secole în urmă, în împrejurările istorice amintite mai sus. Stabilindu-se pe teritoriul lingvistic străin, limba rușilor lipoveni a pierdut treptat legătura cu limba rusă comună. Noul mediu geo-lingvistic în care există graiurile ruse lipovenești a determinat o evoluție specifică a lor, și, mai ales, a structurii vocabularului lor: lexicul lor autohton a fost sensibil augmentat prin apariția unui strat însemnat de cuvinte de origine aloglotă. Găsim, astfel, elemente lexicale de origine ucraineană, turco-tătară, germană, polonă și, mai cu seamă, românească.

Rușii lipoveni ca, de altfel, toți rușii ortodocși de rit vechi, sunt purtătorii tezaurului culturii ruse vechi, care s-a format în perioada de la întemeierea statului Kievean Rus (*Kievskaja Rus'*), pe timpul Marelui cneaz Vladimir (sec. al X-lea) și până la epoca lui Petru cel Mare (secolul al XVIII-lea).

Stabilindu-se pe teritoriul României, rușii lipoveni au păstrat cu grijă aceste comori neprețuite ale culturii naționale ruse, materiale și

spirituale: manuscrise și tipărituri vechi, icoane străvechi în stil bizantin, mostre de țesături, artă aplicată, arhitectura locuințelor, portul popular, tradițiile și obiceiurile populare ș.a. Toate acestea ne îndreptățesc să afirmăm că religia rușilor lipoveni, obiceiurile și tradițiile lor reprezintă o rămășiță vie a culturii ruse vechi, deloc neglijabilă, ținându-se seamă de faptul că „urmele” acestei culturi sunt greu de găsit astăzi pe teritoriul Rusiei.

Rușii lipoveni din România țin foarte mult la credință. De aceea, Biserica Ortodoxă de Rit Vechi păstrează intacte toate formele de cult, tradițiile religioase și chiar cărțile și icoanele din vremurile de dinaintea reformei patriarhului Nikon.

Biserica de rit vechi a rămas până în zilele noastre cea de dinaintea de 1654. Nimic nu s-a schimbat. Rușii lipoveni de azi se închină cu două degete. Crucea are opt extremități. Slujbele se țin în slavonă. Normele religioase sunt extrem de severe. Cine pășește astăzi pragul unei biserici lipovenești se convinge de măreția și frumusețea ritualului, de frumusețea veșmintelor, de un anume mod de comportare în lăcașul sfânt, specific numai enoriașilor ruși lipoveni.

Păstrând cu grijă cărțile de cult, rușii lipoveni au transmis, din generație în generație, tradițiile cântului religios vechi de tip bizantin (*kriukovoe penie*). Se știe că marele savant român Nicolae Iorga, când venea la Brăila, se abătea, de regulă, în satul lipovenesc Pisc (actualmente cartier al orașului Brăila) pentru a asculta slujba religioasă la biserica rușilor lipoveni.

În România sunt 4 mănăstiri ortodoxe de rit vechi: 2 la Slava Rusă - județul Tulcea (una de călugări, una

de maici), 2 la Manolea - județul Suceava (una de călugări, una de maici). Și astăzi, centrul spiritual al rușilor de rit vechi de pretutindeni este în România - la Brăila. Comunitățile de staroveri din Alaska, Oregon, Canada, până în Australia au preoți școliti în bisericile de aici.

În 1990, imediat după evenimentele din decembrie 1989, rușii lipoveni s-au organizat în Comunitatea **Rușilor Lipoveni din România (CRLR)**, organizație apolitică, al cărei obiectiv îl constituie apărarea drepturilor și libertăților membrilor săi, a intereselor specifice acestei etnii și reprezentarea ei la toate nivelurile în statul român de astăzi. Din rândurile acestei organizații este ales un deputat care-i reprezintă pe rușii lipoveni în Parlamentul României.

Subiect de literatură și de film, rusul lipovean cu barca lui nu lipsesc de pe nici unul dintre pliantele care promovează Delta Dunării ca produs turistic pe piața internă sau externă. Imaginea este atât de specifică, încât până și reprezentanții CRLR, ca formă organizată de păstrare a identității etniei, au ales *lotca* drept emblemă a Comunității și siglă electo-

rală. Cu toate acestea, majoritatea rușilor lipoveni *nu* se află în Delta Dunării, iar cei mai mulți dintre ei *nu* sunt pescari. În afara celor câteva sate pescărești, unele cu adevărat puternice, comunități importante s-au stabilit în interiorul Dobrogei, de parte de apă, în Brăila, Iași, Suceava, Botoșani, Vaslui, București, Manolea, Climăuți, Târgu Frumos, Gura Humorului etc. Sunt un neam de oameni harnici și pricepuți în diverse meșteșuguri.

Supraviețuind unui destin istoric sângeros, comunitatea rușilor lipoveni are acum de făcut față unor sfidări ale timpurilor moderne care, chiar dacă vin mai mult din interior, nu înseamnă că îi pun mai puțin la încercare capacitatea de adaptare. Mica etnie a rușilor lipoveni are de rezolvat probleme existențiale care nu țin nici de legislația europeană a drepturilor minorităților, nici de învățământul de toate gradele, nici de carta limbilor regionale. Ele sunt mult mai profunde și vizează două laturi fundamentale pentru viața oricărei comunități, inclusiv românești: cea economică și cea spirituală.

Referințe bibliografice

1. Chirilă Feodor, *Russkij jazyk i russkaja kultura*, Editura Didactică și Pedagogică, București 1999.
2. Porfiriu Amos, *Botezul cu foc sau ecuațiile tragismului asumat*, Kitej-grad, nr.1, 1999, pg. 9-10
3. Porfiriu Amos, *Credința de rit vechi din perspectivă istorică și politică*, Kitej-grad, nr.1, 1998, pg.9
4. Fenoghen Sevastian, Sarichioi. Pagini de istorie, "Editura Kriterion", București, 1998.
5. Ipatiov Filip, *Rușii lipoveni din România*, "Presa Universitară Clujeană", 2001.
6. Marinescu Mihai, *Lirica orală la lipoveni*, teză de doctorat, București, 1976.